

Stadslandbouw

Visie op stadslandbouw

Tegenwoordig woont meer dan de helft van de wereldbevolking in de stad; nooit eerder was dit zo veel. Hierdoor neemt de druk op grond en ruimte toe, groeit de behoefte aan leefbare structuren voor de stad en is er steeds meer vraag naar herkenbaar en lokaal geproduceerd voedsel. Stad en platteland raken daarom steeds meer met elkaar vervlochten.

Wageningen UR ziet kansen voor nieuwe vormen van landbouw met een natuurlijke plek in en om de stad. In haar veelzijdigheid geeft stadslandbouw vorm aan stedelijke behoeften door lokale voedsel- en energieproductie te koppelen aan maatschappelijke doelen zoals zorg voor de omgeving en het bieden van ruimte aan stedelingen die op zoek zijn naar ontspanning, zorg of educatiemogelijkheden. Professionaliteit, kennis, innovatie en ondernemerschap zijn kernbegrippen bij stadslandbouw.

Het concept stadslandbouw

Stadslandbouw kan worden gedefinieerd als het produceren van voedsel en groen in, om en voor de stad. Door stadslandbouw kunnen agrarische voedselproductie en de stedelijke behoefte aan zorg, recreatie, het verwerken van afval of het beheren van (stedelijk) groen worden verbonden. Zo draagt stadslandbouw bij aan een efficiënter ruimtegebruik. Claims op ruimte concurreren niet meer maar versterken elkaar. Daarbij wordt door stadslandbouw de fysieke en psychologische afstand tussen consument en voedselproductie verkleind en de relatie tussen stad en voedsel hechter.

Stadslandbouw komt voor in vele vormen, zowel geografisch als qua schaal en professionaliteit. Het begrip stadslandbouw omvat vaak de gehele range van stedelijke voedselproductie: van balkon- of daktuin in de binnenstad, via volkstuinten tot professionele stedelijke voedselproductie (en –verwerking) aan de rand van de stad. Iedere verschijningsvorm verdient zijn eigen plek in de stad en kan bijdragen aan een duurzame en leefbare stad.

Betekenis voor de stad

Omdat de meerderheid van de wereldbevolking in stedelijk gebied woont, en dit aandeel verder zal toenemen, staan stedelijke gebieden voor een grote opgave. Hoe kan de stad zowel haar huidige welvaartsniveau als een gezonde leefomgeving behouden? Stadslandbouw is hierop een antwoord omdat ze de stedeling voedsel, groen, rust en ruimte kan bieden en de stedelijke footprint waar mogelijk zelfs kan verkleinen.

De betekenis van stadslandbouw voor de stad en stedeling is veelzijdig. Het grootste voordeel van landbouw in en om de stad is dat voedselproductie en de behoeften van stedelingen aan groen, rust, ruimte en sociale cohesie (door het gezamenlijk onderhouden van de leefomgeving) worden gecombineerd. Door deze combinatie ontstaat een natuurlijke synergie tussen functies: voedselproductie gaat samen met een verbeterde kwaliteit van de stedelijke leefomgeving. Hierdoor wordt ruimte efficiënt gebruikt en werkt voedsel als bindmiddel in de stad. Stadslandbouw kan bijdragen aan publieke doelstellingen. Deze kunnen worden ingedeeld naar de drie P's (people, planet en profit).

People

- Beschikbaarheid van voedsel (in en uit de buurt)
- Kennis over de herkomst van voedsel (zicht op en transparantie van de voedselketen 'om de hoek')
- Mogelijkheid tot combinaties met zorg (zorgboerderijen, dagbesteding) en recreatie (groen in de stad, open ruimtes, natuur)
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in contact brengen met plant en dier)
- Een gezondere (stedelijke) bevolking door de beschikbaarheid van gezond voedsel
- Bewerkstelligen van sociale cohesie
- Herstellen van het vertrouwen van de burger in het voedselsysteem

Planet

- Beheer van natuur en landschap in en rond de stad
- Kortere voedselketens (minder transport en CO₂ uitstoot)
- Hergebruik van reststromen (stedelijke restproducten worden hergebruikt in agrarische keten)
- Duurzame lokale energieproductie (kas of mestvergisting)
- Waterzuivering en waterberging
- Het scheppen van habitat voor (agrarische) biodiversiteit

Profit

- Het in stand houden van een regionale voedsleconomie
- Producteren op tijdelijk onderbenutte grond of gebouwen
- Productief gebruik van de ruimte en daardoor goedkoper groenbeheer
- Nieuwe lokale werkgelegenheid

Rol van Wageningen UR

Omdat stadslandbouw veel verschillende functies combineert, is hiervoor een verscheidenheid aan kennis en expertise nodig. Wageningen UR, expert op het gebied van 'Quality of Life', heeft veel van deze kennis in huis. De verschillende kennisinstituten en leerstoelgroepen hebben inhoudelijke expertise van bedrijfssystemen, stedelijk groen, energie, voedselproductie en voedselketens, economie, natuur, rurale ruimte en sociale processen.

Eén van de kernkwaliteiten van Wageningen UR is het praktisch toepassen van (wetenschappelijke) kennis in inter- en transdisciplinaire teams. Dit betekent niet alleen dat kennis van verschillende disciplines wordt

samengebracht, maar ook dat onderzoekers hierbij samenwerken met ervaringsdeskundigen en stakeholders (partijen uit andere domeinen dan het onderzoek) met uiteenlopende belangen. Stadslandbouw is immers bij uitstek een thema waar meerdere functies, disciplines en belanghebbenden met elkaar verweven zijn.

Wageningen UR schetst scenario's voor de ontwikkeling van stadslandbouw, begeleidt processen waarin verschillende stakeholders nieuwe concepten ontwerpen, monitort en evalueert de impact hiervan en adviseert beleidsmakers en ondernemers.

Belangrijke uitdagingen op het grensvlak stad en landbouw

Ontwerp en onderzoek

Het concept stadslandbouw is niet uitontwikkeld en verschilt per stad en situatie; stadslandbouw is maatwerk. Er worden nieuwe concepten voor stedelijk grondgebruik ontworpen, waarbij de mogelijkheden van stadslandbouw in kaart worden gebracht. Hierbij worden ook ervaringen uit het buitenland meegenomen. Er ontstaat inzicht in de betekenis en de impact van stadslandbouw voor zowel de landbouw als de stad.

Stadslandbouw is een relatief nieuw concept. Daarom ziet Wageningen UR zich voor een aantal uitdagingen gesteld waaraan zij een bijdrage wil leveren.

Samenwerken

Betrokkenen (beleidsmakers, NGO's, het bedrijfsleven) moeten samen met stakeholders ontwerpen omzetten in concrete initiatieven. Hierbij is het van belang dat bestuurders en betrokkenen de discussie open aangaan en de traditionele scheiding tussen stad en platteland achter zich durven te laten. Wageningen UR heeft bewezen een belangrijke bijdrage te kunnen leveren in het begeleiden van dit soort complexe processen.

Evaluëren

Goede evaluaties van nieuwe ontwikkelingen zorgen dat er van de successen en knelpunten van nieuwe initiatieven geleerd kan worden en goed advies kan worden uitgebracht aan beleidsmakers en ondernemers.

Verbinden

Voor het succesvol realiseren van nieuwe initiatieven op het gebied van stadslandbouw is de verbinding tussen (initiatieven van) maatschappelijke en publieke organisaties, ondernemers en burgers van groot belang.

Inrichten

Om stadslandbouw van concept naar realiteit te brengen en multifunctioneel en tijdelijk ruimtegebruik te stimuleren, is het noodzakelijk dat bij stedelijke ontwikkeling letterlijk ruimte wordt gemaakt voor voedselproductie en de combinatie met groene functies. Wet- en regelgeving en ruimtelijke planvorming moeten hierin meeontwikkelen.

Voorbeeldprojecten

- Alterra is betrokken bij 'Boeren voor Natuur' in de polder Biesland, onder de rook van Den Haag en Delft. Hier is de boer naast biologische voedselproducent ook de beheerder van natuur en landschap en verwelkomt hij de stedeling op zijn bedrijf om te genieten van de omgeving.
- De leerstoelgroep Rurale Sociologie verkent in opdracht van de Brabantse Milieufederatie en Provincie Noord-Brabant of een 'food policy council' een middel is om verschillende beleidsterreinen te integreren en samenwerking tussen beleidsmakers, NGO's en bedrijfsleven te faciliteren.
- Wageningen UR Livestock Research ontwikkelt in het project 'Varkansen' aansprekende ontwerpen voor een duurzame varkenshouderij. Met verschillende stakeholders wordt nagedacht over nieuwe systemen, waarin aan de behoeften van het dier, de ondernemer, de burger/consument en het milieu kan worden voldaan. Dit levert potentiële varkenshouderijen op die veel meer zijn verweven met de stad. Als onderdeel van dit project heeft het instituut haar kennis ingebracht in het project 'City-Pig'. Hierin onderzoekt een groep stadsarchitecten van de Why factory (TU-Delft), onder leiding van Winy Maas (MDRDV), mogelijke vormen van varkenshouderij in de stad. De discussie over de relatie tussen varkens en stad is hiermee in een nieuw licht gezet.
- Samen met de School of City and Regional Planning (universiteit van Cardiff) organiseren de leerstoelgroepen Rurale Sociologie en Landgebruikplanning de eerste Europese conferentie over duurzame voedselplanning. In deze conferentie ligt de nadruk op de relatie tussen voedsel en duurzame stedelijke ontwikkeling. De conferentie moet uitmonden in een Europees netwerk van onderzoekers, beleidsmakers en planners die zich (gaan) bezighouden met voedselvoorziening in en om de stad.
- Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) ontwierp samen met stakeholders in en om Almere de virtuele woonwijk Agromere, waar landbouw een natuurlijke plaats heeft in de stedelijke leefomgeving. Agromere inspireerde de gemeente om in haar concept structuurvisie (Schaalsprong Almere 2.0) stadslandbouw op te nemen als drager van de stedelijke ontwikkeling in Almere Oosterwold. In dit gebied van ruim 3.000 ha wordt naast de beoogde 15.000 woningen ruimte vrijgemaakt voor voedselproductie in dienst van de stad. Almere Oosterwold zou in 10% van de toekomstige voedselbehoefte van Almere moeten voorzien. Almere ambieert in Oosterwold lokale voedselvoorziening, energie productie, sociale cohesie, lokale diensten en het lokaal sluiten van kringlopen op een evenwichtige manier te verweven. Najaar 2009 besluit het Rijk over de Schaalsprong van Almere.
- Het Groene Kennis Coöperatie programma Natuur en Landschap (penvoerder Van Hall Larenstein) organiseert een lerend netwerk rondom het thema stad-landrelaties. Dit netwerk besteedt veel aandacht aan stadslandbouw. Belangrijk doel van het netwerk is te zorgen voor doorstroming van kennis over stadslandbouw en stad-landrelaties naar het onderwijs.
- Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) adviseert de Gemeente Rotterdam hoe landbouw in en rond de stad een bijdrage kan leveren aan het grootstedelijke groenbeleid. Tevens onderzoekt het LEI in samenwerking met stedelijke partijen de mogelijkheid van (tijdelijke) kleinschalige, hoogproductieve, multiculturele voedselproductie op braakliggende binnenstedelijke industrieterreinen en in onbruik geraakte binnentuinen.

Naast deze lopende projecten was Wageningen UR ook actief in een aantal afgesloten projecten:

- De commissie In 't Veld, opgericht in 2008 door de minister van LNV en de provincie Zuid-Holland, bracht advies uit over een strategie voor het groen en open houden van de voormalige bufferzone van Midden-Delfland. De commissie heeft het stimuleren van diverse vormen van stadslandbouw, in een groter gebied dan alleen Midden-Delfland, opgevoerd als middel om burgers in de steden Den Haag, Rotterdam, Delft, Schiedam en Vlaardingen te betrekken bij het beheer van de open ruimte. Arnold van der Valk van de leerstoelgroep Landgebruiksplanning was lid van deze commissie.
- De leerstoelgroep Sociaal-Ruimtelijke Analyse werkte samen met universiteiten in Vietnam en China in een EU-project over tuinbouw in de stad. In dit project werden de mogelijkheden onderzocht om bij stadsuitbreidingen van Hanoi en Nanjing bestaande tuinbouwgebieden deels te behouden en om te vormen tot gebieden met een 'groene long' en een 'stedelijke uitloopfunctie'. Daarnaast werden de betrokken tuinders geassisteerd bij de verplaatsing en modernisering van hun bedrijf.

- Alterra heeft in samenwerking met het architectenbureau Van Bergen Kolpa uit Rotterdam gewerkt aan het concept van een Landschappelijke Supermarkt. In deze supermarkt worden de beoogde metropolitane parken in de Randstad ingezet voor regionale en specifieke voedselproductie voor dit gebied. De maquette van de landschappelijke supermarkt was onderdeel van de tentoonstelling Foodprint van de stichting Stroom in Den Haag.
- PPO voerde samen met Alterra en de leerstoelgroep Rurale Sociologie diverse enquêtes uit onder bewoners in Almere, Amsterdam en Tilburg-Noord. De enquêtes waren gericht op het beeld dat stedelingen hebben van de landbouw in hun omgeving, welke functies van de landbouw in hun omgeving stedelingen belangrijk vinden en de manier waarop ze de landbouw in de toekomst willen gebruiken.

Meer informatie is te vinden op www.urban-agriculture.wur.nl

Colofon

Contactpersonen

Dr. Andries Visser
Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO)
Andries.visser@wur.nl | 0320-291347

Ir. Onno van Eijk
Wageningen UR Livestock Research
Onno.vaneijk@wur.nl | 0320-238916

Ir. Annet Kempenaar
Alterra
Annet.kempenaar@wur.nl | 0317-484580

Dr. Jan Willem van der Schans
Landbouw Economisch Instituut (LEI)
Jan-Willem.vanderschans@wur.nl | 070-3358206

Prof.dr. Arnold van der Valk
Leerstoelgroep Landgebruiksplanning
Arnold.vanderValk@wur.nl | 0317-483696

Prof.dr.ir. Han Wiskerke
Leerstoelgroep Rurale Sociologie
Han.Wiskerke@wur.nl | 0317-482679

Dr.ir. Derk Stobbelaar
Hogeschool Van Hall Larenstein
Derk-Jan.Stobbelaar@wur.nl | 026-3695826